

Selles majas elas Oskar Luts.

H. Joonuksi foto

OSKAR LUTS RAKKES

Ega ole vist Eestimaal tare, kus poleks loetud või kuulnud Oskar Lutsu ületamatut noorsoojutustust «Kevade» või tema mahlakat komöödiat «Kapsapea». Aastakünnend on need Lutsu loominguga näiteina püsinud koolide kirjandusprogrammis. Sadu kordi on neid mängitud linna- ja maalavadel, nähtud televisioekraanidel ja kuulatud raadios. Vähesed aga teavad, et nende kahe rahvaliku teose sünnilugu on seotud Rakke alevikuga.

See oli 1902. aasta varakevad, kui Palamuse kingsepp Hindrik Luts ostis Rakkes Miku talu. Talu rentnikuks kutsus ta Palamuse poolt tuttava ehitustöömehe Mart Jakobsoni, kes oli Lutsule chitanud ka Palamuse maja. Algul elas Hindrik Luts lühikest aega Mikul Ja Jakobsonide pool. Siis tõi peale Rakkesse Oleson kõrts vastas olevasse hooimajja kus hakkas kingsepatööd tegema. Aasta pärast kolisid nad vallamajja, kuhu jäid elama 1905. aastari.

1944. aasta lahingute tules hävis maja, kus Lutsud esimest aastat korteris olid. Säilinud on

aga endine vallamaja, millele hiljem teine kord peale ehitati ja mis on praegu R. Pälsoni nimelise soovhoosi kontorihooneks. Selle maja tänavapoolsel küljel, sissekäigust paremal pool oligi kahetoaline korter, kus Lutsud elasid. Esimeses, suuremas toas tegi Hindrik Luts kahe-kolme kingsepaselliga tööd. Samas õiendas pereema pliidi juures või õmbles lastele. Tagumine, väiksem tuba oli magamistoaks. Nagu jutustab Teodor Laas, kes töötas 1903. aastal Lutsu juures, olnud esimeses toas ka vangikongi hõredate pulkadega ukseid. Sinna toodud hobuse- ja aidavargaid. Hindrik Luts olnud siis ühtlasi nende kinnipeetavate valvur.

Kui Jakobson Mikult ära läks, hakkas Hindrik Luts ise talu majandama. Miku talu naaber Oskar Krusberg jutustab: «Rakke jaama tuli sel ajal umbes kolmkümmend mõisavoori: kes viinaga, kes ulljuga taga Paidet ja Simuna poolt. Peale selle laadis Kadakas oma lujja platvormi pealt. Kevadeks kogunes niimoodi platvormi peale kõrge kiht sõnnikut. Lutsul oli

teemelster tultav, ostis odava raha eest sõnniku ära ja vedas patareidesse. Niiviisi alles pani Miku talu põllud hüüdma. Mäletan üht juhtumit. Kevadel tuli neil seemnest puudu. Ema tull meile: «Kas on anda üks kull segadise seemet?» Andsime muidugi. Sügisel toob võla ilusti ära. Küsib siis: «Kas teate ka, kul palju ma sest kullist sain?» Kolmteist seemet oli andnud.»

Martin Marmor, kelle eitsad pidasid enne Lutsu 120 aasta jooksul Miku talu, jutustab, et tema vanaisa ajal oli Mikul olnud viissada kreegipuud. Kogu vald oli sõmmas käinud. Vanaisa oli kreekidega hangeldanud. Suurest kreegimetsast oli hagu tehtud. Kreegiaia kõrval oli tiik,

mille kaldale Lutsud ehitasid vihusauna.

«Kevade» 1949. aasta väljaande saatesõnas kirjutab Oskar Luts: «1905. aastal, teenistujate-apteekrite streigi ajal Tartus anti minulegi rohkesti vaba aega — mind kihutati minema Kivisilla apleegisti. Kolisin maale, Rakke raudteejaama lähedale, kus mu isal-omal oli väike talukohake. Ja just seal nad, need endised Paunvere kihelkonnakooli õpilased, lausa ründasid mind: kirjula meist, jutusta meist, sa ju nägid meid, tundsid meid!

Ja nad ei jätnudki enne, kui kütsid mu kuumaks. Oli seal talu üks poolimehe sube-rik, kus hakkasin kirjutama oma piidikeisi koolipõlvest...»

Miku talutare oli nagu enamik Rakke maju sajandil algul ilma keevstata. Mart Jakobsoni tütar Leena Vildmaus jutustab: «Meie ei tahtnud tulla niisugusesse mahajäänud nurka, nutsime, minu isal oli esimeseks tööks Miku tarele õrrandad alla, pliiit sisse ja korster peale ehitada.»

Mik. eluhoone oli tüüpiline

rehielamu rehetoa, kahe kambri, esiku, sahuri, reheeluse ja aganikuga. Maja lääneküljel, rehetoa kõrval ahju taga oli umbes kahe meetri laiune ja ligi nelja meetri pikkune ahjutagune ruum. Kriska kaudu lasti ruumi sooja. Sellesama ahjutaguse ruumi oligi Oskar Luts sisustanud oma kirjutustoaks. Miku talu vastas asus tolaeagne Rakke külakool. Kooliõpetaja Hans Jürgensi tütar Elfriede Mere mäletab, et sel perioodil polnud Oskarit üldse väljas näha.

Johannes Parm käis sel ajal Oskar Lutsu noorema venna Teodoriga Simunas koolis: «Mäletan ühte talvepäeva, kui Oskar oli Teodorit hobusega kooli toomas. Oskar istus kõssis ahju ees — oli teekäigust külmetanud. Meie lugesime tol korral «Nahksuka jutte». Kord ütles Teodor: Minu vend kirjutab ka ühe jutu. Sellest tuleb alles mehha jutt.» Sel ajal oli Oskar kirjutanudki siis Miku tagakambri kõrval olevas ruumis «Kevadet». Kõik kohad olid pabereid täis olnud. Teodorile oli andnud lugeda.

Oskar Lutsu memoriaalmuuseumis Tartus võime ühel stendil eksponeeritud «Kapsapea» esitrüki tütellehelt lugeda kirjaniku oma käega tehtud märkmeid. ««Kapsapea» on kirjutatud 1912. aastal oktoobrikuul Tartus Pargi uul. nr. 9. Aluseks on tõestisündinud lugu Simuna kihelkonnas, mida ema minule rääkis...»

Rakke asus Koeru ja Simuna kihelkonna piiri peal: raudteest läänepoolne osa kuulus Koeru, idapoolne Simuna kihelkonna territooriumile. Simuna kihelkonna maa peal olid niitsi ka vallamaja ja Miku talu. 1903. aasta 7. septembril korraldas Koeru Põllumeeste Selts Rakke vallamaja õues põllumajandusnäituse.

Oskar Krusberg teab jutustada selle näituse kohta järgmist: «Koeru tagant üks Visusti küla mees tõi hästi suure kapsapea näitusele. Kas ta auhinda (Järg 4. lk.)

OSKAR LUTS RAKKES

(Algus 3. lk.)

sai või ei, aga mina nägin oma silmaga, kuidas Koeru urjadnik Eitsfeldt kapsapead vaatas, keneslasse pani ja kännu tagant ära lõikas. Oli varastatud pea ja urjadnik tahtis kännu järgi kontrollida. Lutsu ema oli minu kõrval ja nägi lugu pealt. Kodus rääkis pojale ja sellest tuligi «Kapsapea» lugu.»

Veel tänapäeval elab Rakkes ja selle lähikonnas küllalt inimesi, kes mäletavad Lutsu perekonda, kirjaniku hilisemaid külaskäike Rakkesse. Miku talu rehetare on ammu lammutatud. Aga ümber Miku viljapuuaia on alles rida pärni, millest mõned oleval kirjaniku istutatud.

H. JOONUKS